

РОЛЬ ПАТОГЕННОСТІ ПАРАЗИТИЗМУ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ РІВНОВАГИ В ЕКОСИСТЕМАХ

Н. О. Волошина, Г. В. Стець

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, вул. Пирогова, 9, м. Київ, 01601, Україна

Об'єктивний підхід до оцінки ролі паразитизму знайти важко. Значення паразитів і збудників у виникненні різних захворювань є великою проблемою медичної паразитології та екології, однак саме це і свідчить про масштабну планетарну роль паразитів у цілому у всій біосфері [2].

Паразитизм – це особлива форма взаємовідносин двох різних організмів, які належать до різних видів і які мають антагоністичний характер, коли один з них (паразит) використовує іншого (хазяїна) як середовище існування та джерело живлення, покладає на нього регуляцію своїх відносин із довкіллям [1].

За Н. Стофтон природа паразитизму ґрунтується на ряді фундаментальних закономірностей:

- паразит фізично залежить від свого хазяїна;
- репродуктивний потенціал у паразита вище, ніж у хазяїна;
- при інтенсивному зараженні паразит здатен викликати захворювання (і смерть) хазяїна;
- паразити заражають хазяїна та розповсюджуються лише в частині популяції хазяїна (феномен перерозсіяного розподілу), внаслідок чого завжди зберігається можливість розвитку нових циклів паразитів у незаражених, нових хазяїв.

Серед багатьох стереотипів симбіозу в екосистемах паразитизм – це тип негативної міжпопуляційної взаємодії, коли одна популяція односторонньо використовує іншу, шкодячи при цьому їй. В рамках еволюційно-екологічного вчення така взаємодія має величезне значення. Саме тут реалізується важливий механізм – взаємне пристосувальне перетворення, коєволюція паразита і хазяїна, що визначає їх взаємовідносини в паразитарних системах. В результаті за кожним адаптаційним вдосконаленням паразита (антигенність, вірулентність) змінюються й реакція хазяїв (імунологічна реактивність і пресинг групового імунітету) [2].

З екологічної точки зору, визначення шкідливості паразитизму обґрунтовує облігатну патогенність паразитів і їх перехід до етіологічних факторів – збудників заразних хвороб. Паразитизм має чіткі межі від позитивних чи негативних взаємодій, окресленні патогенністю.

Патогенність паразита виступає як результат зниження несприйнятливості хазяїна і пов'язана з порушенням ряду функцій його організму. Прихована інвазія переходить в епідемію (епізootію) при поєднанні високої чисельності паразитів з несприятливими умовами середовища. В рамках взаємовідносин паразит-хазяїн еволюція патогенності не має векторного характеру, саме через неї реалізується дві важливі протилежні функції екосистеми – посилення інтеграції біосистем та раптове посилення патогенності [2].

Правило посилення інтеграції біосистем говорить про те, що біологічні системи в ході еволюції стають усе більш інтегрованими, а механізми регуляції такої інтеграції виявляються все досконалішими [4]. З огляду на популяцію цей процес є позитивним, що не можна сказати про принцип раптового посилення патогенності (ПРПП)

За Одумом (1986) ПРПП це: 1) раптова або швидка поява організму, який володіє потенційно високою швидкістю росту популяції, в екосистемі, де механізми регуляції чисельності для нового виду відсутні; 2) різкі зміни навколишнього середовища, що призводять до зменшення енергії, необхідної для регуляції за принципом зворотного зв'язку. В інших випадках паразитичні або патогенні організми, які володіють більш високим біотичним потенціалом, ніж хижі тварини, більш специфічні, що пов'язано з їх будовою, обміном і вибором хазяїв, їх життєвими циклами зі своєрідністю їх місцеперебування та проблемою розповсюдження від одного хазяїна до іншого [1,5].

Головним чинником, що стимулює розвиток ПРПП є нерегульований антропогенний вплив на біосферу, а особливо екосистему міста – урбоекосистему.

Паразит і хазяїн паразита у процесі спільної еволюції приходять у природних умовах до певної рівноваги. Пристосування паразита понижує його вірулентність, а пристосування хазяїна (імунітет, стійкість) знижує загрозу паразита для його здоров'я. Рівновага, яка досягається між паразитом і хазяїном, часто порушується, коли паразит випадково потрапляє до нового хазяїна (часто таким хазяїном опиняється людина і домашні тварини) і викликає спустошувальну епідемію, або пандемію[2].

Отже, в екосистемах, що зазнають потужного антропогенного впливу і внаслідок коєволюції організмів раптове посилення патогенності є широко поширеним явищем, яке безперечно в значній мірі шкодить навколишньому середовищу, зокрема людині.

Література

1. Чубик М. П. Экология человека: учебное пособие / М. П. Чубик. – Томск: Изд-во ТПУ, 2006. – 147 с.
2. Булахов В. Л. Функциональная зоология: підручник / В. Л. Булахов, О. Є. Пахомов. – Д.: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2010. – 392 с.
3. Базр С. А. Роль патогенности паразитов в эволюции органического мира/ Успехи общей паразитологии//Тр. Ин-та паразитологии. – 2003. – Т.44
4. Огінова І. О. Теорія еволюції (системний розвиток життя на Землі): підручник / І. О. Огінова, О. Є. Пахомов. – Д.: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2011. – 540 с.
5. Макаров В. В. Паразитизм, патогенность, инфекционная паразитарная система / В. В. Макаров, Б. А. Тимофеев // Ветеринарная патология. – 2006. – № 4. – С. 174-181.